

ОРГАНИ НАГЛЯДОВОЇ ПРОБАЦІЇ В СПОЛУЧЕНИХ ШТАТАХ АМЕРИКИ

AUTHORITIES OF SUPERVISORY PROBATION IN THE UNITED STATES OF AMERICA

Коваленко В.В., д.ю.н., професор,
член-кореспондент Національної академії правових наук України

Згідно з американським кримінальним правом, пробація є видом покарання, в основі якого лежать умовне засудження та відстрочка виконання вироку, а з урахуванням її організаційно-управлінської сутності – процесу нагляду та ресоціалізації засудженого, що здійснюється спеціальними державними органами, – і системою виконання цього виду покарання. У США пробація існує понад 150 років і зазнала низки суттєвих змін. У міру становлення цього правового інституту змінювалися погляди на його цілі та завдання.

У можливість призначення пробації передбачається законодавством федерації та всіх штатів як альтернативу позбавлення волі. Нерідко пробація включається в систему покарань, оскільки за своєю строгістю цей захід іноді нічим не відрізняється від ряду з них. Вона не застосовується до осіб, засуджених за злочини, які караються смертною карою, довічним ув'язненням або тюремним ув'язненням на тривалий термін. У деяких штатах існують додаткові умови: відсутність судимості у минулому, відшкодування всіх судових витрат.

Останніми роками намітилася тенденція призначення пробації разом із позбавленням волі. За КК деяких штатів, зокрема КК штату Гаваї, короткострокове, до шести місяців, позбавлення волі може бути однією з умов надання пробації. Таким чином, робляться спроби поєднати абсолютно різні за змістом та цілями кримінально-правові заходи. Пробація з американського права передбачає нагляд спеціального агента, обов'язок засудженого відшкодувати збитки потерпілому, сплатити вартість контролю, здійснюваного за ним, виконувати певні громадські роботи, періодично проходити тестування на наркотики і продовжувати навчання або роботу на постійній основі.

Суд при винесенні вироку також може призначити такі заходи обмеження до засудженого, як: матеріально підтримувати осіб, які перебувають на його утриманні; сплатити штраф; здійснити реституцію щодо потерпілого; пройти курс навчання чи професійної підготовки; не відвідувати зазначені у вироку місця, а також не спілкуватися з певними людьми.

Ключові слова: вирок, пробація, покарання, призначення, засуджений.

According to American criminal law, probation is a type of punishment, which is based on a conditional sentence and a suspension of the execution of the sentence, and taking into account its organizational and administrative essence – the process of supervision and resocialization of the convicted, which is carried out by special state bodies – and the system of execution of this type of punishment. Probation has existed in the US for more than 150 years and has undergone a number of significant changes. As this legal institution was formed, views on its goals and tasks changed.

Probation is provided for by federal and state law as an alternative to imprisonment. Probation is often included in the system of punishments, because in terms of its severity, this measure is sometimes no different from a number of them. It does not apply to persons convicted of crimes punishable by the death penalty, life imprisonment or long imprisonment. In some states, there are additional conditions: no criminal record in the past, reimbursement of all court costs.

In recent years, there has been a trend of assigning probation together with imprisonment. According to the Criminal Code of some states, in particular, the Criminal Code of the State of Hawaii, short-term imprisonment of up to six months may be one of the conditions for granting probation. Thus, attempts are being made to combine criminal law measures that are completely different in terms of content and goals. Probation under US law involves the supervision of a special agent, the convict's obligation to make restitution to the victim, pay the cost of supervision, perform certain community service, undergo periodic drug testing and continue to study or work on a permanent basis.

When passing a sentence, the court may also impose such restrictive measures on the convicted person, such as: financial support persons who are dependent on him; pay a fine; make restitution to the victim; take a course of study or professional training; not to visit the places specified in the sentence.

Key words: sentence, probation, punishment, appointment, convicted.

Перші механізми пробації фактично були впроваджені зусиллями американського філантропа Джона Августа у 1841 році. На формальному рівні система пробації була введена у штаті Массачусетс у 1869 році. Європейський досвід починається з Британії, де 1887 року було прийнято Закон «Про пробацію злочинців, які вчинили злочин вперше» (The Probation of First Offenders Act). Він дозволяв звільняти деякі категорії дрібних злочинців «по пробації» («on probation»). Цей закон і досвід роботи послужили ухваленню в 1907 році в Англії та Уельсі іншого нормативного акта, що включав механізми його реалізації. Це був Закон «Про пробацію злочинців» (The Probation of Offenders Act).

Сьогодні в Україні запровадження служби пробації носить скоріше формально-юридичний характер, а саме регулювання складних суспільних відносин. Усе через відсутність механізмів соціальної роботи зі злочинцями та концептуально-ідеологічного обґрунтування нової інституції. Концептуальне бачення сучасної правоохоронної системи – це коли покарання жодною мірою не повинно мати характеру помсти. Покарання, яке суд визначає від імені держави, має сприяти відновленню зруйнованої правопорушенням рівноваги – соціальної справедливості, яка лежить в основі будь-якої правової держави та характеризує розвинений, організований суспільний устрій.

Покарання визначається залежно від того, наскільки небезпечним було вчинене правопорушення, тому буває різним. Якщо припустити, що покарання суворіше, ніж правопорушення, його застосування не відновлює соціальну справедливість, тому вибір відповідного покарання має значення [10].

Однак ухвалою покарання процес не закінчується. Призначене покарання необхідне ще та виконати. Процес виконання покарання також важливий, як і його призначення. В основі виконання покарання лежать дві складові – карна і корекція.

На жаль, сьогодні у процесі виконання покарання абсолютно необґрунтовано найбільший акцент робиться на караючий елемент, але забувається другий – виховний. Виховний елемент наповнює змістом суть покарання та усуває причини, які послужили основою вчинення правопорушення.

Створення служби пробації свідчить про становлення держави, в якій система покарань не повинна мати характер помсти, а показувати, що кожна людина для суспільства цінна, а її доля державі важлива.

Визначаючи сутність поняття «пробація», слід вказати, що це «метод роботи з злочинцями» [2] (від англ. "Probation" – «випробування, пробація» – форма умовного

засудження, що стала вельми поширеною у практиці судів Великої Британії, навіть інших держав [10].

Поняття пробації дано у статті 2-1 Закону України «Про пробацію»: «Пробація – система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до закону про засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого» [6].

Сьогодні поняття «пробація» використовується у кількох значеннях: 1) стан, у якому перебуває злочинець протягом певного терміну (злочинець (probationer) перебуває «на пробації», тобто під пробаційним наглядом (on probation, under probation)); 2) як концепція соціальної роботи з правопорушниками та іншими соціально вразливими групами; 3) як орган державної влади (служба); 4) як специфічний процес виконання альтернативних покарань; 5) як покарання із відстрочки виконання; 6) як сполучна ланка між кримінальним процесом, виконанням покарань та соціальною роботою [8, с. 289].

Україна як незалежна і суверенна держава проголосила своїм головним обов'язком необхідність забезпечення прав людини та їх гарантії як найвищих соціальних цінностей в галузі виконання кримінальних покарань. Суверенність української держави надала певні зміни в системі державної влади і управління, зумовила переосмислення законів і нормативних актів радянського періоду та потребує змін і доповнень до норм чинного законодавства і входження повноправним членом у міжнародне співтовариство. Одним із головних напрямів правової реформи в Україні для кримінально-виконавчої системи є вирішення проблеми приведення змісту прав та свобод засуджених відповідно до міжнародних норм і стандартів [7, с. 133].

Якщо ми розглянемо виконання покарання в США, то побачимо, що спочатку американські в'язниці покликані були вирішувати одне завдання – карати зло. Однак поступово ставлення до ув'язнених змінювалося – в'язниця перестала бути місцем покарання, а стала центром перевиховання. Але, незважаючи на це, ув'язнених у в'язницях США стало тільки більше. В'язниці в США з'явилися завдяки до утворення незалежної держави. Як і в Європі, в американських колоніях було широко поширене фізичне покарання. Американці використовували колодки на ноги, «ганебні стовпи», до яких приковували злочинців, таврування розпеченим залізом, тілесні покарання, членушкодження, тобто відрізання вух, ніздрів тощо [1, с. 157].

Ув'язнені в США на нинішньому етапі утримуються як у власне в'язницях (prison), так і в ізоляторах тимчасового тримання (jail), де перебувають підслідні, а також відбувають покарання засуджені на незначні терміни [9, с. 48].

Сполучені Штати Америки зробили значний внесок у розвиток світової пенітенціарної ідеї і системи. Пенітенціарна система США складається з тюрем, які поділяються на: федеральні, тюрми штатів і місцеві муніципальні чи окружні. Діяльність федеральних тюрем регламентується спеціальним законодавством: нормами розділу «Тюрма й ув'язнені», главою XVII «Кодифікованого кримінального і кримінально-процесуального законодавства». Федеральні тюрми та тюрми штатів поділяються на чотири категорії: тюрми надзвичайної безпеки, тюрми максимальної безпеки, тюрми середньої безпеки, тюрми мінімальної безпеки. У місцевих тюрмах утримуються особи, стосовно яких обрано запобіжний захід у виді тримання під вартою, а також ті засуджені, яким суд призначив невеликі строки позбавлення волі.

Для неповнолітніх засуджених створюються спеціальні пенітенціарні установи – реформаторії, або їх ще називають виховними школами. Найбільш поширеними покараннями в США є застосування штрафу, тюремне ув'язнення та пробація [7, с. 135]. Доцільно розглянути систему органів наглядової пробації США.

Так, у цій державі орган, який здійснює функції наглядової пробації, називається Probation and Pretrial Services (Служба пробації та досудового провадження). PPS має дворівневу структуру: центральний апарат та органи у штатах. Однак слід брати до уваги, що у США не існує чіткого законодавчого поділу пробації на досудову, наглядову та пенітенціарну.

Вперше ця служба була створена в США в першій половині XIX ст. на основі двох інститутів – умовного звільнення від відбування покарання і відстрочки відбування покарання. Саме через це інститут пробації став цілком традиційним для кримінальної юстиції. Його сутність в країні, що розглядається, полягає у виконанні засудженими, які перебувають на волі під контролем спеціального чиновника, суворо регламентованих вимог, зазначених у законі [5, с. 55].

Введення в країні системи наглядової пробації зумовлене тим, що ізоляція від суспільства довела свою неефективність з точки зору впливу на виправлення засуджених, у тому числі й неповнолітніх, запобігання вчиненню ними нових злочинів із наступних причин.

По-перше, відбування покарання у виді позбавлення волі перешкоджає подальшій соціальній адаптації особистості, поверненню в суспільство, оскільки людина в умовах ізоляції втрачає соціально значущі мотиви, долучаючись в місцях позбавлення волі до кримінальної субкультури, що також не сприяє ресоціалізації особистості.

По-друге, відбування покарання без ізоляції від суспільства під контролем кваліфікованого персоналу (під кримінальною опікою, пробацією) дає змогу уникнути негативних моральних, психологічних і фізичних наслідків ізоляції, бо при альтернативному покаранні навички соціальної взаємодії зберігаються і розвиваються під дією соціального середовища і за активної допомоги співробітників служб пробації.

По-третє, санкції, не пов'язані з ізоляцією від суспільства, мають також значні економічні переваги. Їх застосування дозволяє розвантажити виправні установи, перерозподілити ресурси, а державі докласти зусиль до роботи з громадянами, які потребують допомоги і підтримки і не становлять загрозу для безпеки суспільства і держави [3, с. 12].

У багатьох європейських країнах і США поширені освітні програми та створені спеціально для пенітенціарних установ, що враховують терміни і зміст навчання ув'язнених, а також цільову аудиторію. До них належать: програми спеціальної педагогічної техніки для дорослих (андрологічні техніки), коригувальні освітні програми для різних категорій ув'язнених (неповнолітніх, жінок, осіб, з відставанням у розумовому розвитку і т. п.), програми вирівнювання (для засуджених з різним початковим рівнем знань), програми мотивації до навчання, програми набуття практичних навичок, програми формування навичок безперервної освіти тощо [2, с. 12].

Отже, органи наглядової пробації в Сполучених Штатах Америки функціонують для забезпечення виконання санкції, які являються альтернативними відповідно до позбавлення волі. Позитивний досвід США з питань пробації важливо застосувати певною мірою в українській правовій діяльності.

ЛІТЕРАТУРА

1. Альтернатива тюремному ув'язненню: практика соціальної роботи / за ред. К. Ханвея та Т. Фіппота. Амстердам. Київ: Логос, 1996. 256 с.

2. Бараш Є. Ю. Зарубіжний досвід соціальної роботи зі засудженими. *Науковий вісник Інституту кримінально-виконавчої служби*. Київ. 2016. С. 18–24.
3. Жук Л.А., Неживець О.М. Теоретичні засади соціальної та трудової ресоціалізації засуджених та осіб звільнених з місць позбавлення волі. *Юридичний вісник*. № 3(12).2009. С. 59–64.
4. Лейленд П. Кримінальне право: злочин, покарання, судочинство (Англійський підхід) / пер. з англ. Київ : Основа, 1996. 207 с.
5. Лиска В. М. Пробація. Проблеми її запровадження в Україні. URL: <http://www.minjust.gov.ua/13956>.
6. Про пробацію: Закон України від 5 лютого 2015 року № 160-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19#Text>
7. Чомахашвілі О.Ш., Микитась І.М. Зарубіжний досвід діяльності системи виконання покарань. *Вісник Академії адвокатури України*. № 3(22). 2011.С. 133–139.
8. Ягунов Д. Пенітенціарна система України: історичний розвиток, сучасні проблеми та перспективи реформування : монографія. Черкаси, 2006.
9. Ягунов Д.В. Служба пробації: концепція, принципи діяльності, організаційна структура : конспект лекцій. Одеса : ОРІДУ, 2006. 74 с.
10. International Centre for Prison Studies. URL: http://www.prisonstudies.org/info/worldbrief/wpb_stats.phpMarch16,2014.